von Franz

Marie-Louise von Franz

Puer aeternus

PORTÁL

von Franz

Marie-Louise von Franz

Puer aeternus

PORTÁL

Původní anglické vydání:
The Problem of the Puer Aeternus: Eternit Youth and Creative Spirit
Volume 10 of the Collected Works by Marie-Louise von Franz (Author)
© 2002 Marie-Louise von Franz

© 2002 Stiftung für Jung'sche Psychologie, Küsnacht, Switzerland.
First published by Spring Publications. All rights reserved. No reproduction, copy or transmission of this publication may be made without written permission. The Proprietor expressly prohibits the Publishers from using the Work in any manner for purposes of training artificial intelligence technologies to generate text, including without limitation, technologies that are capable of generating works in the same style or genre as the Work.

České vydání:
Translation © David Vichnar, 2026
Afterword © Ludvík Běťák, 2026
© Portál, s. r. o., Praha 2026

ISBN 978-80-262-2493-8

Obsah

Poznámka ohledně sebraných spisů
Marie-Louise von Franz 5
Předmluva redaktora 7
Předmluva autorky k německému vydání z roku 1987 9
Úvod 11

I „Malý princ“ (Saint-Exupéry) 18
1 Tragický začátek 19
2 Setkání v poušti 65
3 Rozloučení 119

II Praktická studie 146
4 Život 147
5 Velký sen 161

III „Království bez prostoru“ (Bruno Goetz) 214
6 Chlapci 215
7 Velká hostina 240
8 Konflikt a šílenství 267

Doslov: Prizmatem archetypu – Puer aeternus
v díle Marie-Louise von Franz 316
Bibliografie 320

Poznámka ohledně sebraných spisů Marie-Louise von Franz

Marie-Louise von Franz byla obdařena bystrým intelektem a vynikající pamětí. Jako klasická filoložka s doktorátem z latiny a řečtiny byla důvěrně obeznámena se spisy starověkých filozofů. Byla mimořádně sečtělá. Jen její soukromá knihovna čítala přes osm tisíc knih a spisů. Byla také pilná a svědomitá. V mládí se seznámila s C. G. Jungem, který jí byl vynikajícím učitelem a rádcem. Postupně se stala jeho blízkou důvěrnicí a spolupracovnicí, zejména při jeho bádání v oboru alchymie. Jungova psychologická pozorování a závěry s hypotézami, které z nich o strukturách nevědomé psýché vyvozoval, se stále více shodovaly s jejími vlastními pozorováními. Marie-Louise von Franz se vyznačovala nevyčerpatelnou tvořivostí, která ji inspirovala až do vysokého věku. Poslední přednášku věnovala rehabilitaci citové funkce, tedy tématu, které mělo zásadní význam pro C. G. Junga i pro ni samotnou. Její bezvýhradná oddanost projevům nevědomé psýché byla příkladem pro všechny, kdo se s ní za jejího života setkali, i pro mnohé, kteří ji poznali prostřednictvím jejích spisů nebo vlastních snů.

Pouze několik jejích děl se dochovalo ve formě hotových rukopisů. Mnohé její knihy vznikly z přepisů přednášek, z nichž některé pronesla v němčině, většinu však v angličtině. Anglické přepisy byly později přeloženy do její rodné němčiny. Hlavní pozornost vždy upínala na psychologický kontext a pozadí knih, méně již na jejich jazykové podání. Někteří nakladatelé si proto do jejích textů dovolili zasahovat a určité pasáže upravovat či měnit, aby tak – dle vlastního mínění – napomohli srozumitelnosti. Když to Marie-Louise von Franz zjistila, rozhořčeně

trvala na tom, aby se redaktoři drželi původního textu, s tím, že napsala přesně to, co chtěla vyjádřit. Od té doby byla mnohá její díla přeložena do 23 jazyků, přičemž jako základ pro překlady do jednotlivých jazyků sloužily edice různé kvality.

Kromě vydavatelských práv zanechala Marie-Louise von Franz Nadaci pro jungiánskou psychologii (Stiftung für Jung'sche Psychologie) také ručně psaný seznam uvádějící, která vydání svých knih považuje za nejlepší a nejpřesnější. Po její smrti v roce 1998 se členové Nadace rozhodli v souladu s tímto seznamem znovu vydat všechna její díla v němčině. S úctou jsme se snažili co nejvíce přiblížit jejímu původnímu tónu, opravit zjevné chyby vzniklé při záznamu či přepisu, doplnit poznámky pod čarou pro usnadnění porozumění a tam, kde byly k dispozici písemné záznamy či magnetofonové nahrávky jejích přednášek, texty doplnit. V některých případech to vedlo ke značně pozměněnému a přepracovanému znění, které pokládáme za základ pro všechny nové překlady.

Pro vydání *Sebraných spisů Marie-Louise von Franz* u nakladatelství Chiron pověřila nadace Alison Kappes-Bates z Hirzelu, profesionální překladatelku, která Marii-Louise von Franz znala více než třicet let a byla jí až do smrti blízkou společnicí, aby přeložila nově revidované německé texty z němčiny do angličtiny. Mark Kyburz z Curychu, zkušený překladatel jungiánských textů, znovu redigoval první tři anglické svazky *Archetypal Symbols in Fairytales*, přeložil svazky 4 a 5 a bude překládat i svazky další. Nadace pro jungiánskou psychologii odpovídá za obsah knih i jejich grafickou podobu, přičemž ta vznikla v úzké spolupráci s nakladatelstvím Chiron v Asheville.

Jménem Nadace pro jungiánskou psychologii
PD Dr. Hansueli F. Etter
Küsnacht, 24. dubna 2023

Předmluva redaktora

Jak v předmluvě píše sama Marie-Louise von Franz: „K mému úžasu tato kniha mezitím oslovila nesčetné množství mladých lidí, což ukazuje, že se zjevně dotýká problému naší doby." Vzpomínám si na příhodu, kterou mi vyprávěl přítel, jenž se spolu se dvěma kolegy zúčastnil přednášky Marie-Louise von Franz o archetypu *puer aeternus*. Cestou domů jeden z jeho přátel řekl: „Nechce se mi tomu věřit, ale doktorka von Franz mluvila o mně." Na to druhý odpověděl: „Měl jsem stejný pocit, zas a znovu." Můj přítel pak dodal: „Já také!" Je zřejmé, že všichni tři muži nevědomě žili podle archetypálního vzorce *puer aeternus*. Marie-Louise von Franz měla neobvyklé nadání popsat účinky archetypu tak, aby je šlo nejen pochopit, ale i pocítit. Pouze ti, kdo se nechají archetypem zasáhnout – nebo jím prostě zasaženi jsou –, mohou zakusit význam, který je v archetypu obsažen.

Popis archetypálního působení *puer aeternus* u Marie-Louise von Franz vychází ze dvou děl světové literatury: *Malý princ* Antoina de Saint-Exupéryho (1943) a *Království bez prostoru* Bruna Goetze (1919). První z těchto knih je známá nejen ve frankofonních oblastech, ale po celém světě. Interpretace *Malého prince* od Marie-Louise von Franz dosud ve francouzštině nevyšla. Malý princ je mýtickým hrdinou: je archetypálním symbolem a energie tohoto symbolu má v naší době silnou konstelaci.

Jako základ pro další objasnění archetypu *puer aeternus* slouží Marie-Louise von Franz román Bruna Goetze *Království bez prostoru*. Marie-Louise von Franz podnítila Lorenze

Junga, analytického psychologa a vnuka C. G. Junga, k výkladu románu Neila M. Gunna *The Green Isle of the Great Deep* (1944), kterým by osvětlil pozitivní, usměrňující úlohu archetypu *puer aeternus*.[1] Je zřejmé, že tento klíčový psychologický problém naší doby předjímali mnozí básníci a měl pro Marie-Louise von Franz zásadní význam.

První vydání této knihy v angličtině vyšlo v roce 1970 pod názvem *The Problem of the Puer Aeternus* v nakladatelství Spring, Curych / New York. Toto vydání vycházelo z magnetofonového záznamu cyklu přednášek, které Marie-Louise von Franz přednesla v zimním semestru 1959/1960 na Institutu C. G. Junga v Curychu. Další anglické vydání vyšlo v roce 2000 v nakladatelství Inner City Books v kanadském Torontu.

První německé vydání vyšlo v roce 1987 v nakladatelství Kösel v Mnichově. Nejnovější německé vydání revidovala Irene Gerber-Münch z Curychu.[2] To se stalo základem pro tuto knihu. Alison Kappes-Bates z Hirzelu připravila tento svazek k vydání s obvyklou citlivostí a profesionalitou, za což jí náleží naše srdečné poděkování. Nadace rovněž děkuje Livii Kott z Curychu za neocenitelnou pomoc při přípravě rukopisu k vydání.

Za Nadaci pro jungiánskou psychologii, Curych
19. listopadu 2023
PD Dr. Hansueli F. Etter, prezident

---

1 Lorenz Jung, *Der Archetypus des Knaben in der heutigen Zeit, Die positive leitende Funktion des Puer-Archetypus aufgezeigt anhand des Romans von Neil M. Gunn: Das Grüne Eiland der Grossen Tiefe*. Jungiana B/4, Beiträge zur Psychologie von C. G. Jung, Stiftung für Jung'sche Psychologie, Küsnacht 1995.

2 Marie-Louise von Franz, *Puer aeternus: Ewiger Jüngling und kreativer Genius*, Stiftung für Jung'sche Psychologie, Küsnacht, 2002.

Předmluva autorky k německému vydání z roku 1987

„*Puer aeternus*" a božské dítě jako mytologické postavy jsou natolik rozšířené, že by k jejich popisu nestačilo snad ani deset svazků. Jako obraz bytostného Já a tvořivého génia a jako obraz duchovní/náboženské obnovy, jak jej popsal C. G. Jung, hrají v literatuře mimořádně významnou roli. Peter Pan, Jonathan Livingston Racek nebo děvčátko Momo a mladý hrdina v knihách Michaela Endeho – to všechno jsou působivé obrazy toho, co tento archetyp může znamenat, a také je odpovídajícím způsobem všichni máme rádi. Tento archetyp vystupuje zvlášť výrazně do popředí ve „společnosti bez otců",[3] tedy v takové, kde se zpochybňují tradiční hodnoty. Staří alchymisté hledaný kámen mudrců označovali jako „*senex et puer*" – tedy stařec a mladík –, což ukazuje, že jde o dvojici protikladů, které k sobě ve skutečnosti patří: o tisíciletou moudrost nevědomí a jeho věčnou, mladistvou sílu sebeobnovy.

V této knize kladu důraz pouze na jeden aspekt, totiž praktický popis toho, jak tento archetyp prožívají jednotlivci a jak se může stát zdrojem obnovy, ale také příčinou předčasné smrti. Bude osvětlen celý rozporuplný charakter tvořivosti i jemnost, která je při zacházení s tímto archetypem zcela nezbytná. První část zdůrazňuje problém mateřského komplexu, který s problémem *puer aeternus* vždy souvisí. Druhá část se zabývá otázkou, proč se *puer aeternus* nerad nechává

3 Mitscherlich, *Auf dem Weg zur vaterlosen Gesellschaft*.

ženou připoutat k zemi. Třetí část zvláště osvětluje problém generací i potíže spojené s obnovou politickou a náboženskou.

Samozřejmě existuje i ženský aspekt problému *puer aeternus*. Dcera fixovaná na otce má nejčastěji problém s duchovní/mentální tvořivostí a *puer aeternus* ztělesňuje její tvůrčí elán, který si – stejně jako u archetypu *puer aeternus* mužského – musí projít procesem zrání, aby překonal vlastní nebezpečné vedlejší účinky.

Touto knihou, která vznikla ze série přednášek na Institutu C. G. Junga, jsem se dokázala před téměř třiceti lety vypsat z vlastního problému s archetypem *puer aeternus*. Když jsem ji letos na jaře zásadně přepracovávala pro německé vydání, pohled na tuto práci s tak velkým časovým odstupem mě poněkud překvapil: k mému úžasu tato kniha mezitím oslovila nesčetné množství mladých lidí, což ukazuje, že se zjevně dotýká problému naší doby. Čím více se v naší kultuře rozpadá *senex* – tedy duch tradiční –, tím více nabývá na významu pro problém tvořivé obnovy *puer*.

Küsnacht, květen 1987
Marie-Louise von Franz

Úvod

Puer aeternus je označení pro starověkého boha. Samotná slova pocházejí z Ovidiových *Proměn*,[4] kde se jimi označuje dětský bůh či božské dítě v eleusinských mystériích. Jako *puer aeternus* oslovuje Ovidius dětského boha Iakcha.[5] Později byl tento dětský bůh ztotožněn s Dionýsem a bohem Erótem. Jde o božského mladíka, který se v mateřském kultu eleusinských mystérií rodí o svaté noci jako vykupitel. Je to bůh života, smrti a znovuzrození – božský mladík odpovídající takovým orientálním bohům jako Tammúz, Attis a Adónis. Označení *puer aeternus* znamená „věčný mladík", dnes je však používáme také pro určitý typ mladého muže, který má výrazný mateřský komplex a jehož chování se vyznačuje určitými typickými prvky, jež bych chtěla v následujícím textu popsat.

Obecně lze říct, že muž, který se identifikuje s archetypem *puer aeternus*, zůstává příliš dlouho v adolescentní psychologii, tj. všechny vlastnosti, které jsou normální u sedmnácti- či osmnáctiletého mladíka, u něj přetrvávají i v pozdějším věku, ve většině případů spojené s přílišnou závislostí na matce. Dvě typické poruchy u muže s výrazným mateřským komplexem jsou, jak upozorňuje Jung, homosexualita a donchuanismus.[6] V druhém případě obraz matky hledá v každé ženě – obraz dokonalé, bezchybné ženy, která muži dá vše. Hledá bohyni,

4 Ovidius, *Proměny*. Česky např. Ovidius. *Proměny*. Z latinského originálu přeložil, poznámkami a seznamem vlastních jmen opatřil Ferdinand Stiebitz. 2. vyd. Praha: Odeon, 1967, 443 s.; pozn. red.

5 Ibid., IV, 18.

6 Jung, *Archetypy a kolektivní nevědomí*, sv. 9/I, *Sebrané spisy*, § 162.

a proto jej v každém vztahu se ženou nutně čeká zjištění, že jde pouze o obyčejnou lidskou bytost. Po prvním sexuálním kontaktu s ní veškerá fascinace mizí a on se zklamaně odvrací, aby tento obraz znovu promítl do jiné ženy. Neustále touží po mateřské ženě, která by ho objala a uspokojila všechny jeho potřeby. To je často doprovázeno romantickým chováním adolescenta.

Takový muž má zpravidla velké potíže s přizpůsobením se společnosti. V některých případech se objevuje jakýsi antisociální individualismus: ve své mysli je natolik výjimečný, že se nemusí přizpůsobovat, protože pro takového skrytého génia by to bylo příliš! Arogance tohoto postoje je založena na falešném pocitu nadřazenosti a zároveň na komplexu méněcennosti. Takoví lidé mají obvykle také velké potíže najít vhodné zaměstnání, protože cokoli najdou, nikdy není zcela správné nebo přesně takové, jaké chtěli. Vždy se najde „nějaký háček". Ani žena není nikdy tou pravou: je dobrá jako přítelkyně, ale… Vždy je tu nějaké „ale", které sňatku nebo jakémukoli definitivnímu závazku s ní brání.

To vše vede k svého druhu neuróze, která byla popsána jako život „na zkoušku".[7] Jde o zvláštní postoj či fantazii, že to pravé přijde někdy v budoucnu – například ta pravá žena nebo naplnění toho, co člověk skutečně chce. Tento postoj odráží trvalé vnitřní odmítání zavázat se přítomnému okamžiku. V menší či větší míře tento postoj často doprovází komplex spasitele či mesiáše, tajná představa, že jednoho dne člověk zachrání svět tím, že přinese poslední slovo ve filozofii, náboženství, politice, umění nebo v něčem jiném. Může to zajít až k patologické megalomanii. Její stopu lze nalézt i v představě, že „ještě nepřišel můj čas". Trvalou obavou takového muže je k čemukoli se připoutat. Má obrovský strach z toho, že

7 Srov. Baynes, *Analytická psychologie*.

bude někde zakotven, že zcela vstoupí do prostoru a času a stane se oním jedinečným člověkem, kterým přitom už je. Vždy pociťuje strach z toho, být vězněm v situaci, z níž už nebude úniku. Každá „tak akorát" situace je proto peklem. V symbolickém jazyce se tato potřeba svobody a odstupu od reality u archetypu *puer aeternus* často vyjadřuje fascinací nebezpečnými sporty – zejména létáním a horolezectvím –, snahou dostat se co nejvýše, pryč od matky, od země a od běžného života. Při výrazné podobě tohoto druhu komplexu pak mnozí takoví muži umírají mladí při leteckých nehodách nebo horolezeckých neštěstích. V této podobě jde o duchovní touhu, která je přenesena navenek.

Dramatické zobrazení toho, co znamená létání pro *puer aeternus*, lze nalézt v této básni Johna Mageeho[5], který mimochodem krátce po jejím napsání zahynul při letecké havárii:

Vysoký let

Já hluboko dole tvrdá pouta zemská zanechal
A nebesy tančil na křídlech smíchem postříbřených
Pak stoupal jsem k slunci a spatřil skotačící bál
Obláčků třpytných, vířících přátel bezejmenných
Tam s bujností hříběte vzlétal jsem, šplhal, kroužil
Až na vrchol slunečního ticha meluzínu prohánět
Dychtivý letoun do vzdušných síní propastných se hroutil
Dál nedozírnou, horečnatou oblohou jsem spěl
Výšiny zdolávat, kde po věky zní jen vichrů hukot
Kam skřivánků hlásky nedoletí nahoru
A nedolehne orlích křídel tlukot…
Má mysl již bez pout, velebným tichem kolébána
Noří se v panensky nedotčenou svátost prostoru
Vztahuji ruku vpřed a dotýkám se tváře Pána.[8]

8 Magee, b. *High Flight*, překlad Ľubica a Štěpán Jindrovi; pozn. překl.

Takzvaní *pueri* obecně nemají rádi sporty, které vyžadují trpělivost a dlouhý trénink, protože *puer aeternus* v negativním smyslu slova bývá zpravidla velmi netrpělivý. Znala jsem jednoho mladého horolezce, který byl klasickým příkladem *puer aeternus*: natolik nenáviděl nošení batohu, že se raději naučil spát venku v dešti či na sněhu. Za tím účelem si osvojil jakýsi druh jógového dýchání, který mu umožňoval přežít i ty nejmrazivější noci ve sněhové jámě, zabalený pouze v hedvábné přikrývce. Aby nemusel nosit zátěž, naučil se také téměř nejíst. Celá léta se toulal po horách Evropy i jiných kontinentů bez jakéhokoli vybavení. Svým způsobem vedl hrdinský život jen proto, aby unikl připoutání k chatě či k nošení batohu. Symbolicky vzato bylo cílem tohoto mladíka vyhnout se běžnému životu a nebýt zatížen jakoukoli tíhou. To představuje absolutní odmítnutí převzít odpovědnost za cokoli nebo nést břemeno jakékoli dané situace.

Pozitivní vlastností takových mladíků je určitý druh spirituality, který vychází z poměrně blízkého kontaktu s kolektivním nevědomím. Mají kouzlo mládí a účinek osvěžující jako sklenka šampaňského. S *pueri aeterni* se obvykle velmi příjemně hovoří, protože mívají na srdci zajímavé věci a působí povzbudivě. Kladou neobvyklé, hluboké otázky a jdou přímo k pravdě, jelikož neustále hledají skutečnou religiozitu, což je hledání pro lidi v pozdním dospívání typické. U *puer aeternus* tyto vlastnosti často přetrvávají až do středního věku, někdy i déle.

Víme však i o jiném typu archetypu *puer*, který kouzlo věčného mládí nevykazuje ani skrze něj neprosvítá archetyp božského mladíka. Naopak žije v neustále ospalé otupělosti, což je rovněž vlastnost typicky adolescentní: ospalý, nedisciplinovaný mladík samá ruka samá noha, který se jen tak potuluje s myslí bloudící bez směru, až má člověk někdy chuť vylít mu na hlavu kýbl studené vody. Tato ospalost je však

jen vnějším projevem; podaří-li se jí proniknout, zjistíme, že uvnitř se skrývá živý fantazijní život.

Tímto popisem jsem shrnula hlavní rysy určitých mladých mužů, kteří jsou chyceni v mateřském komplexu, a jsou proto ztotožněni s archetypem *puer aeternus*. Při povrchním pohledu se zdají převážně negativní. Ještě bude třeba vysvětlit, oč zde skutečně jde: otázka, kterou bych chtěla především sledovat, zní takto: Proč se problém tohoto typu mladého muže vázaného na matku v naší době tak vyhrotil? Víme, že homosexuality je čím dál více – donchuanismus se mi zdá rozšířený méně –, a proto problém *puer aeternus* nabývá na naléhavosti. Udržet si syny u sebe se matky snažily jistě vždycky a potíže se od nich odpoutat měli někteří synové také vždycky, a raději si tak nadále užívali pohodlí hnízda. Není však zcela jasné, proč tento přirozený problém nabývá na závažnosti právě v naší době. Myslím, že právě tuto hlubší otázku si musíme položit; ostatní psychologické souvislosti jsou očividné. Muž s mateřským komplexem se bude vždy potýkat se sklony stát se *puer aeternus*. Jaká je tedy léčba? Když zjistí, že má mateřský komplex, co si může takový muž počít? Nezpůsobil si jej sám: stal se mu. V *Symbolech proměny*[9] Jung uvádí, že lékem je práce, ale pak na okamžik zaváhá a ptá se: „Je to opravdu tak jednoduché? Máme jen jeden lék? Lze to takto říct?“ Slovo „práce“ je však slovo nepříjemné, které neslyší rád žádný *puer aeternus*, a Jung dospívá k závěru, že odpověď je to správná. I má zkušenost ukazuje, že pokud se muž z této mladistvé neurózy vůbec kdy vymaní, pak se to děje právě skrze práci. Nesmíme však tento problém chápat mylně, neboť *puer aeternus* dokáže pracovat jen tehdy,

9 Jung, *Symboly proměny*, sv. 5, *Sebrané spisy*. Česky v 7. a 8. sv. *Výboru z díla* Junga: *Symbol a libido (Symbol proměny I)* a *Hrdina a archetyp matky (Symbol proměny II)*; pozn. red.

je-li fascinován nebo v silném nadšení. Tehdy může pracovat čtyřiadvacet hodin v kuse, ba i déle, dokud se nezhroutí. Nedokáže však pracovat za šedivého deštivého rána, kdy je práce nudná. Právě to obvykle nezvládá a vyhýbá se tomu pomocí jakékoli výmluvy. Každý rozbor *puer aeternus* na tento problém dříve či později narazí. Teprve když ego dostatečně zesílí, lze problém překonat a vzniká možnost v práci vytrvat. Zjistila jsem, že nemá velký smysl lidem jednoduše kázat, že mají pracovat, protože se pak jen rozzlobí a z analýzy odejdou.

Jak jsem mohla pozorovat, nevědomí se obvykle snaží vytvořit kompromis tím, že naznačuje směr, v němž by mohl vzniknout určitý zájem nebo kde by psychická energie přirozeně proudila, neboť je samozřejmě snazší naučit se pracovat v souladu s vlastními instinkty než proti nim. Proto je obvykle vhodné chvíli vyčkat a zjistit, kam zájem a energie směřují. Poté lze muže motivovat k práci právě v tomto směru. V každé oblasti práce však vždy nastane okamžik, kdy je třeba čelit rutině. I tvořivá práce obsahuje určitou míru nudné rutiny – a právě tehdy *puer aeternus* utíká. Opět dochází k závěru, že „to není pro něj". Jak překážku překonat, v takových chvílích často ukazují sny, které napomáhají vítězství v bitvě.

V jednom dopise píše Jung o *puer aeternus* toto: „Považuji postoj *puer aeternus* za nevyhnutelné zlo. Identifikace s *puer* znamená psychickou nezralost, která nemůže učinit nic lepšího než sama sebe přerůst. Vždy vede k vnějším ranám osudu, které ukazují potřebu jiného postoje. Rozum zde nic nezmůže, a to proto, že *puer aeternus* je vždy nástrojem osudu."[10]

10 Dopis Oscaru Schmitzovi, 23. 2. 1931 in Jung, *Dopisy*, sv. 1, 82. Česky vyšel výbor z korespondence *Sto dopisů* v nakl. Malvern (2024, přel. Rudolf Starý); pozn. red.

Abych šla hlouběji k pozadí celého tohoto problému, chci v následující první části interpretovat *Malého prince* Antoina de Saint-Exupéryho.[11]

11 Původní francouzské vydání vyšlo pod názvem *Le Petit Prince*. Český překlad citovaný dále Zdeňka Stavinohová (Praha: Albatros, 2005); pozn. překl. Jedná se o první české vydání; pozn. red.

ČÁST PRVNÍ

„Malý princ“ (Saint-Exupéry)

1

Tragický začátek

Víme, že Saint-Exupéry zahynul v letecké bitvě za druhé světové války. Přestože měl všechny typické rysy *puer aeternus*, byl především velkým spisovatelem a básníkem. Jeho vnější život lze sledovat jen obtížně. To je typické, jelikož jak jsme se již zmínili, *puer aeternus* se nikdy zcela nedotýká země, takže z jeho životopisu lze zachytit jen několik skoupých stop. *Puer aeternus* se nikdy plně nezaváže žádné všední situaci, spíše se vznáší nad zemí, čas od času se jí dotkne, tu a tam přistane – a právě tyto stopy je třeba sledovat. Více informací o Saint-Exupérym se objevilo až roky po jeho smrti; dobře je shrnuje životopis Saint-Exupéryho od Curtise Catese.[12]

Saint-Exupéry (narozen 1900) pocházel ze staré francouzské aristokratické rodiny a vyrůstal v krásném domě na venkově s tradiční atmosférou. Rozhodl se stát letcem z povolání a nějaký čas působil jako pilot společnosti Compagnie Aéropostale, která provozovala spojení mezi Evropou a Jižní Amerikou. Kolem roku 1929 létal na trase Toulouse–Dakar–Buenos Aires a podílel se také na zakládání nových linek po Jižní Americe. Později velel zcela izolovanému letišti v severoafrické poušti – Cape Julie. Jeho hlavním úkolem tam bylo zachraňovat piloty, kteří havarovali v poušti, před smrtí nebo před tím, aby padli do rukou povstaleckých arabských kmenů. To byl přesně druh života, jaký si takový muž přál, a Saint-Exupéry tomuto izolovanému pouštnímu stanovišti dával přednost před jakýmkoli jiným. V roce 1939, na počátku

12 Cates, *Antoine de Saint-Exupéry*.

války, bojoval za Francii jako kapitán letectva. Po pádu Francie měl v úmyslu uprchnout do Egypta, ale z technických důvodů musel tento plán opustit. Poté byl demobilizován a odjel do New Yorku, kde dokončil *Let do Arrasu*.[13] Později, to už se spojenci vylodili v Africe, se chtěl vrátit k letectvu, a ačkoli byl kvůli věku odmítnut, pomocí všech myslitelných lstí a triků usiloval o to, aby mohl znovu do vzduchu.

V červenci 1944 se z Alžíru vydal na průzkumný let nad Francií a zmizel, aniž po sobě zanechal jakoukoli stopu – po letadle ani po sobě samém. Po skončení války jeden mladý Němec uvedl, že Saint-Exupéryho pravděpodobně sestřelil německý letoun Focke-Wulf. Jeden muž uvedl, že ze skupiny sedmi letadel byl nad Středozemním mořem sestřelen francouzský stroj, a podle uvedených indicií se zdá, že šlo o Saint-Exupéryho letadlo.

Saint-Exupéryho manželství nebylo příliš šťastné. Jeho žena byla zřejmě velmi temperamentní a náročná a on s ní obvykle nevydržel déle než týden nebo dva; hned byl zase na cestě. Když nesměl létat, propadal depresi a podrážděnosti a od rána do večera se směsicí zoufalství a rozčilení přecházel po bytě sem a tam. Teprve když mohl létat, dokázal se opět cítit sám sebou a v pořádku. Kdykoli musel zůstat na zemi a pobývat s manželkou nebo setrvávat v nějaké jiné situaci, znovu upadal do špatných nálad, a proto se vždy snažil vrátit k létání.

Jeho další knihy ukazují, jak silně se zabýval problémy současnosti a Weltanschauung, světonázorem doby. Ti, kdo je četli, si jistě všimli, že podobně jako mnozí jiní, zejména lidé z francouzské šlechty, má v sobě nemálo nacistické psychologie. Vyšší vrstvy francouzské společnosti jsou často německého původu a do Francie se přistěhovaly teprve nedávno.

---

13 Saint-Exupéry, *Let do Arrasu*, viz Bibliografie; pozn. red.

Z historického hlediska, a tedy zvláště ve vojenských kruzích a mezi šlechtou, mají proto jistou afinitu k pruské mentalitě. To se nepochybně projevuje v postavách Saint-Exupéryho románů: například v Rivièrovi (v *Nočním letu*[14]), kde se pokouší načrtnout typ Vůdce – chladného muže, který posílá mladé letce na smrt za vyšším účelem. To je však jen součást místního ustrojení jeho prostředí a není to ve skutečnosti podstatné pro hlubší problém, jímž je hledání… ale co vlastně hledá? To je otázka, na kterou teď neodpovím, ale pokusím se na ni najít odpověď spolu s vámi.

Jedním z jeho nejoblíbenějších děl je *Malý princ*. Kniha měla ohromný úspěch a mnozí lidé si z ní udělali bibli a téměř ji uctívají. Když však o ní s nimi mluvíte, obvykle zaujmou poněkud defenzivní postoj a trvají na tom, že ji považují za úžasnou. Nad tímto obranným postojem jsem často přemýšlela a myslím, že jediné vysvětlení je, že i ti, kteří ji mají tak velmi rádi, v sobě mají malý otazník.

Domnívám se, že jedna otázka se položit smí – i jejím uctívačům –, a to otázka po lehce sentimentálním stylu, po jistém sentimentálním nádechu, který sice vyvolává rozpaky, ale v jiných ohledech neumenšuje její hodnotu, i když si člověk knihu velmi užívá. Obecně platí, že tam, kde je sentimentalita, bývá i určitá dávka brutality. Klasické příklady toho nacházíme mezi nacistickými pohlaváry. Göring byl například schopen činit bez sebemenší výčitky brutální rozhodnutí, ale rozplakal se, když mu uhynul kanárek. Nebo velitelé koncentračních táborů, kteří neměli potíže posílat nevinné lidi během denní „práce“ na smrt, a večer byli něžnými otci rodin a milovníky psů.

Až vyložíme *Malého prince*, vezmeme si na pomoc kazuistický materiál, na němž to bude velmi zřetelné: totiž budeme se

14 Saint-Exupéry, *Noční let*, viz Bibliografie; pozn. red.

zabývat problémem stínu u *puer aeternus*. V pozadí se obvykle nachází velmi chladná, brutální postava, která kompenzuje příliš idealistický postoj vědomí a kterou *puer aeternus* nedokáže dobrovolně asimilovat. U typu Dona Juana se například tato chladná brutalita projeví pokaždé, když opustí nějakou ženu. Jakmile jeho cit vyprchá, objeví se ledová brutalita bez jakéhokoli lidského soucitu a celý sentimentální entusiasmus se promítá na jinou ženu. Tato brutalita neboli chladný realistický postoj se velmi často projevuje také ve věcech souvisejících s penězi. Jelikož se *puer* nechce sociálně přizpůsobit, přijmout nějaké pravidelné zaměstnání a pracovat, ale nějak získávat peníze přesto musí, dosahuje toho obvykle takříkajíc za svými zády, levou rukou: peníze objevuje bůhvíkde, a spíše nekale. Dotknete-li se tohoto nevědomého stínového problému, vyvolá to reakci vázanou na komplex.

Z charakteristik *puera*, o nichž je zde řeč, by člověk snadno mohl nabýt dojmu, že má co do činění s psychopatickými rysy. Vyplatí se však rozlišovat. Víme například o případu, který později představím, schizoidního hraničního typu, a to je jiný živočišný druh. Podle mé zkušenosti tak vedle *puer aeternus* existuje také psychopat, schizoid, hysterik nebo jen lehký neurotik – podle konkrétního případu a podoby jeho potíží. Řekněme, že někdo má problém náboženské povahy. Kromě toho může být ve vztahu k tomuto problému psychopatický, schizoidní nebo hysterický. Totéž platí pro problém homosexuality, který se může spájet s jinými neurotickými rysy, nebo se od nich může oddělovat, a může být úzce spjat s problémem doby. Zdá se mi, že jde o problém obsáhlejší než individuální neuróza.

Pokud jde o homosexualitu, Jung kdysi vyslovil myšlenku, že by mohlo jít o nevědomou kompenzaci přelidnění: příroda sklon k homosexualitě podporuje proto, aby přelidnění vyrovnala, takže určitý počet lidí od plození dětí upustí. Příroda

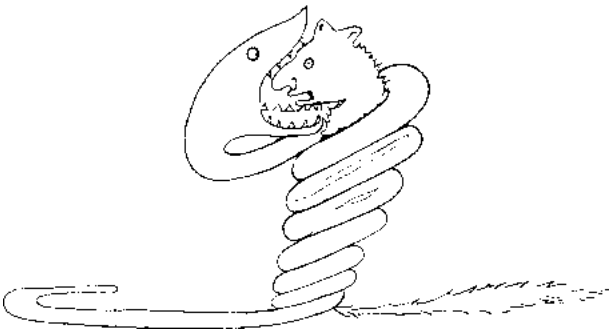
by se snad mohla k takové lsti uchylovat. Protože v dřívějších dobách se statistiky nevedly, je těžké tento vývoj dokázat. Víme jen, že homosexualita je dnes nesmírně rozšířená a že se na rozdíl od minulosti stala v armádě, zvláště mezi letci, skutečným problémem.

Na základě několika obdržených žádostí, abych probrala problém *puer aeternus* jako postavy anima u žen, se o tom stručně zmíním, i když nemám k dispozici jiný materiál než několik snů. Mohu říct, že problém má v základní struktuře stejnou podobu, jen leží na hlubší úrovni nevědomí. Animus ženy vždy předjímá to, co bude muset později uskutečnit. Problém u *puer aeternus* spočívá v tom, že je třeba sestoupit na zem, což je analogické tomu, co musí v životě učinit i ženská mysl, ale je to vzdálenější jejímu egu. Problém *puer aeternus* je vždy spojen s tvořivostí, a má-li žena animus typu *puer aeternus*, mívá zpravidla potíže s tvořivostí. Léčba je tedy pro ženy bohužel stejná jako pro muže: je jí také práce, která ovšem může zahrnovat různé vrstvy, například těhotenství, jež je rovněž tvořivým aktem.

Vzpomínám si na případ jedné ženy, která nechtěla mít děti. Často se jí zdály sny o postavách anima typu *puer* a o Matce přírodě, která ji připoutává k zemi. Sny se snažily motivovat ji k tomu, aby měla děti, protože těhotenství ženu přivádí k zemi. Pak má totiž určitý závazek a už si nemůže donekonečna pohrávat s tím či oním. To platí zvláště pro ženy spíše typu *hetéra*, které mají mnoho milostných vztahů s muži a nechtějí se nechat připoutat. Dítě činí vztah určitějším a ženu uzemňuje. Mít děti vyžaduje mnoho velmi pravidelné a někdy i nudné práce.

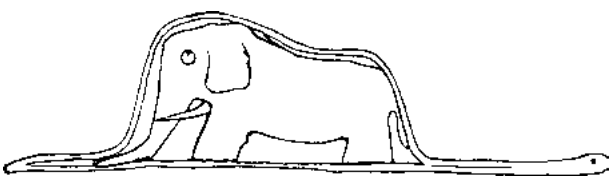
Nyní přejdeme k výkladu *Malého prince*. Příběh se dělí na dvě jasně vymezené části a začíná úvodem, který Saint-Exupéry vypráví v první osobě, jako by šlo o část osobní autobiografie. Začíná takto:

Když mi bylo šest let, viděl jsem jednou nádherný obrázek v knize o pralese, která se jmenovala Příběhy ze života. Na obrázku byl hroznýš, jak polyká šelmu. Tohle je kopie kresby:

V knížce stálo: „Hroznýši svou kořist nežvýkají, polykají ji celou. Potom se nemohou ani hnout a celého půl roku spí a tráví."

Hodně jsem tehdy přemýšlel o dobrodružstvích v džungli a také se mně podařilo nakreslit pastelkou první kresbu. Kresbu číslo 1. Vypadala takhle:

Ukázal jsem své veledílo dospělým a ptal jsem se jich, nahání-li jim má kresba strach.

Odpověděli mi:

„Proč by klobouk naháněl strach?"

Ale on to nebyl klobouk. Byl to hroznýš, jak zažívá slona. Nakreslil jsem tedy vnitřek hroznýše, aby to dospělí

pochopili. Oni totiž potřebují vždycky nějaká vysvětlení. Má kresba číslo 2 vypadala takhle:

Dospělí mi však poradili, abych nechal toho kreslení otevřených a zavřených hroznýšů a zajímal se raději o zeměpis, počty a mluvnici. Tak se stalo, že jsem se v šesti letech vzdal skvělé malířské kariéry. Neúspěch mé kresby číslo 1 a kresby číslo 2 mě odradil. Dospělí sami nikdy nic nechápou a děti to hrozně unavuje, stále a stále jim něco vysvětlovat. Musel jsem si tedy vybrat jiné povolání a naučil jsem se řídit letadlo. Létal jsem tak trochu po celém světě. A pravda je, že mi zeměpis hodně posloužil. Dovedl jsem na první pohled rozeznat Čínu od Arizony. Je to velice užitečné, když člověk v noci zabloudí.

A tak jsem se v životě setkal se spoustou vážných lidí. Žil jsem hodně s dospělými, poznal jsem je velice zblízka. Ale mé mínění o nich se valně nezměnilo.

Když jsem mezi nimi potkal někoho, kdo se mi zdál trochu bystrý, ověřil jsem si na něm svou zkušenost s kresbou číslo 1, kterou mám stále schovanou. Chtěl jsem vědět, je-li opravdu chápavý. Ale vždycky mi odpověděl: „To je klobouk." Nepovídal jsem mu tedy ani o hroznýších, ani o pralesích, ani o hvězdách. Přizpůsobil jsem se mu. Mluvil jsem s ním o bridži, golfu, politice a o kravatách. A dospělý byl velice spokojen, že poznal tak rozumného člověka.

Tak jsem žil sám a neměl jsem nikoho, s kým bych si mohl opravdu popovídat. Tu se mi jednou před šesti lety

v poušti na Sahaře porouchal motor. Něco se v něm polámalo. A poněvadž jsem neměl s sebou mechanika ani cestující, chtěl jsem se do té nesnadné opravy pustit sám. Byla to pro mne otázka života nebo smrti.

Měl jsem pitnou vodu sotva na týden.

První večer jsem tedy usnul v písku, na tisíc mil daleko od jakékoliv obydlené končiny. Byl jsem opuštěnější než trosečník na voru uprostřed oceánu. Dovedete si proto představit, jaké bylo mé překvapení, když mě na úsvitě probudil zvláštní hlásek:

„Prosím pěkně… nakresli mi beránka…"

„Cože?"

Potom se setká s malým princem. Nejprve však musíme z této první části vyvodit závěry. V kostce totiž obsahuje celý problém.

Vidíme zde, že nikdy skutečně nevstoupil do světa dospělých. Mluví o jeho prázdnotě, blbosti a nesmyslnosti. Je řeč o bridži, politice a kravatách, což je ten typ dospělého světa, který oprávněně odmítá – jde o prázdnotu persony. Opomíjí však i jiné stránky dospělého života. Z emočního tónu této první části vidíme, že dětství chápe jako zemi fantazie, jako život umělce. Domnívá se, že tento dětský život je tím pravým a že vše ostatní je prázdná persona, spočívající v honbě za penězi, v budování prestižního dojmu na druhé – život, v němž člověk ztratil svou pravou přirozenost. Tak vidí dospělý život, jelikož nenašel most, po němž by si do dospělosti mohl přenést to, co bychom mohli nazvat pravým životem. To je, myslím, v kostce velký problém: jak se vymanit z této fantazijní sféry mládí a mladistvosti, aniž by člověk ztratil její hodnotu? Jak dospět, aniž by ztratil pocit celistvosti, tvořivosti a opravdového života, který měl v mládí? Člověk může být cynický a říct, že na dvou židlích sedět nelze – jednu je

třeba obětovat –, ale podle mé zkušenosti to není tak docela správně. Nechuť vzdát se tohoto druhého světa je oprávněná. Otázkou je, jak dospět a neztratit jej.

Z tohoto dětského ráje a fantazijního života, v němž jsou na infantilní úrovni v těsném spojení se svým pravým vnitřním já, lze lidi samozřejmě vyhnat, ale pak jsou zcela rozčarovaní a cyničtí. Vzpomínám si, že jsem jednou měla v analýze člověka, který byl typickým *puer aeternus* a chtěl se stát spisovatelem, žil však ve zcela fantazijním světě. Přijel z Ameriky spolu s přítelem a oba se rozhodli, že kamarád půjde na freudovskou a on na jungovskou analýzu. Chtěli se po roce znovu sejít a porovnat výsledky. Odjeli do různých zemí a setkali se dle dohody. Mladík, který absolvoval freudovskou analýzu, řekl, že je z potíží vyléčen a že se chce vrátit domů. Všechno je v pořádku a pochopil svůj infantilní postoj k životu; vzdal se svého mateřského komplexu a dalších nesmyslů. Můj analyzand se ho ptal, co bude dělat dál, a přítel odpověděl, že to neví, ale že musí vydělávat peníze a najít si ženu. Můj analyzand řekl, že on vyléčen není vůbec: stále ještě neví, kudy kam. Věděl, že se stane spisovatelem, a na tuto cestu se už vydal, nevěděl však, kde se usadit a tak dále. Na to ten, který si prošel freudovskou analýzou, odvětil: „No, je to zvláštní; vyhnali ze mě moje démony, ale spolu s nimi vyhnali i moje anděly!“

V tom to je! Člověk může vyhnat démony i anděly tím, že prohlásí, že všechno je to infantilní a součástí mateřského komplexu, a zcela reduktivní analýzou vše převést na dětskou sentimentalitu, kterou je třeba obětovat. Na tom něco je. Ten muž byl svým způsobem vyléčenější než můj analyzand. Na druhou stranu se mi zdá, že tak strašné rozčarování pak člověka vede k otázce, zda vůbec stojí za to dál žít. Stojí za to jen po zbytek života vydělávat peníze a užívat si drobných měšťáckých radostí? Mně se to příliš uspokojivé

nezdá. Přinejmenším smutek, s nímž uzdravený poznamenal, že s jeho démony byli vyhnáni i jeho andělé, ve mně vyvolal pocit, že sám s vlastní léčbou úplně spokojen není. Mělo to nádech cynického rozčarování, a v tom podle mého názoru uzdravení nespočívá.

Nesmíme zapomínat, že atmosféra prostředí, v němž Saint-Exupéry vyrůstal, byla velmi rozčarovaná a cynická. Obvykle se pohyboval v kruzích, pro něž byly bridž, peníze apod. jedinými smysluplnými záležitostmi. Měl tedy plné právo protestovat, držet se svého vnitřního uměleckého a celostního pohledu na život a proti takovému dospělému životu se bouřit. Je nabíledni, že svět dospělých jemně zesměšňuje a jak přesně jej vystihuje. Zároveň však neví, jak se ze svého dětského světa vymanit, aniž by upadl do rozčarování z toho, co pokládá za jedinou hodnotu dospělého života. Když to spojíme se symbolikou obrázku, je to ještě horší: hroznýš je zjevně obrazem nevědomí, které dusí život a brání člověku ve vývoji. Je to požírající čili regresivní aspekt nevědomí, tendence obrácená zpět, která člověka uchvacuje, když je nevědomím zaplaven. Dalo by se dokonce říct, že hroznýš představuje puzení k smrti. Je monstrem noční mořské pouti, ale na rozdíl od jiných mytologických paralel z ní zde hrdina, který byl pohlcen, už znovu nevystoupí.

Zvířetem, které hroznýš pozře, je slon, a proto bychom se měli podívat na jeho symboliku. Jelikož slon nebyl až do pozdní antiky v evropských zemích znám, není o něm mnoho mytologického materiálu. V pozdní antice však měl slon velký význam. Když Alexandr Veliký dorazil do Indie, spatřil slony a přivedl je do Evropy. Římané později používali slony k dopravě zásob během tažení. Když si přečteme, co se o nich psalo, vidíme, že kolem slona se utvořilo značné množství mytologických fantazií. Říkalo se, že „jsou velmi cudní, páří se jen jednou za život a velmi tajně, aby zplodili mláďata,

a proto," jak uvádí jeden středověký autor, „jsou alegorií manželské cudnosti. Podobně jako jednorožec miluje i slon pannu a zkrotit jej může jen ona, což je motiv odkazující ke vtělení Krista." O slonu se říká, že představuje nepřemožitelnou statečnost a je obrazem Krista. „Ve starověku se soudilo, že sloni jsou strašlivě ctižádostiví a že nedostane-li se jim pocty, jež jim náleží, umírají zklamáním, tak velký mají smysl pro čest. Chladnou krev slonů rádi pijí hadi, a jestliže slon náhle vyrazí, pak proto, že spatřil hada a jde ho rozšlapat. Ve středověku představoval slon člověka velkorysého, ale nestálého a náladového, neboť se říkalo, že slon je velkorysý, inteligentní, a proto mlčenlivý, avšak když jednou propadne vzteku, nelze jej utišit žádnou smyslovou rozkoší kromě hudby… Sloni se velmi často omývají a jako parfém používají květiny. Proto představují očištění, cudnost a zbožné uctívání Boha." To vše pochází z knihy *Polyhistor Symbolicus* od jezuity Nicolase Caussina, který vypráví o slonech tak zábavné příběhy shrnutím toho, co o nich říká antická tradice, a pak k tomu přidává trochu středověké fantazie. To ukazuje, že Evropanům se přihodilo totéž, co Afričanům, když se se slonem setkali poprvé: promítli na něj archetyp hrdiny. V Africe je považováno za velkou poctu, když člověk dostane titul lva, ale nejvyšší titul, jakého může kdo dosáhnout, je titul slona. Ten stojí vysoko nad lvem, jenž je obrazem statečného muže náčelnického typu, neboť slon je archetypem medicinmana, který má nejen odvahu, ale navíc i moudrost a tajné vědění.

Z tohoto hlediska tedy slon představuje individuovanou osobnost. Podivuhodné je, že Evropan na slona automaticky promítl totéž a chápal jej jako obraz božského hrdiny, obraz Krista, vynikajícího ctností, až na to, že bývá náladový a náchylný k výbuchům vzteku. Je to úžasné, ale právě tyto dvě vlastnosti se u Saint-Exupéryho draly do popředí. Dalo by se tedy říct, že slon je přesným obrazem jeho povahy. On sám

byl jemný, cudný a velmi citlivý, zároveň však velmi ctižádostivý a nesmírně citlivý na vše, co souviselo s jeho ctí. Neustále hledal náboženské uspokojení; Boha neuctíval, protože ho nenalezl, stále ho však hledal. Byl velkorysý, inteligentní a mlčenlivý, snadno podrážděný a náchylný k výkyvům nálad a záchvatům vzteku. Ve slonu je tedy obsažen úžasný autoportrét a zračí se v něm archetypální vzorec ztělesněný v jediné osobnosti téměř beze zbytku.

Dalo by se říct, že slon je modelovou fantazií dospělého hrdiny. Tato modelová fantazie – obraz toho, čím se v hloubi duše chce stát – je však pozřena krajtou, požírající matkou, a tak se v této první kresbě odráží celá tragédie. Dětské sny velmi často předjímají vnitřní osud člověka o dvacet či třicet let napřed. První obrázek ukazuje, že Saint-Exupéry měl hrdinský aspekt, živý a konstelovaný, ale že se tento aspekt nikdy zcela neprosadí, nýbrž bude pohlcen regresivními tendencemi nevědomí a – jak víme z pozdějších událostí – smrtí.

Mýtus požírající matky by samozřejmě bylo třeba konkretizovat ve vztahu k jeho vlastní matce, ale protože jde o postavu velmi nápadnou, váhám u ní s přílišným komentářem. Byla to bezpochyby velmi mocná osobnost, velká, statná žena, jež údajně oplývala ohromným množstvím energie, zajímala se o nejrůznější činnosti a zkoušela kreslit, malovat i psát. Byla velmi dynamická. Pro citlivého chlapce muselo být nesmírně obtížné vymanit se z vlivu takové matky. Říká se také, že synovu smrt vždy předjímala. Několikrát se domnívala, že je mrtvý, a velmi dramaticky se odívala do velkých černých závojů, jaké francouzské ženy rády nosí, když ovdoví, a pak si je musela zase sundat, jelikož ještě po smrti nebyl. Archetypální vzorec toho, čemu říkáme matka smrti, byl tedy v její psyché velmi živý.

Matka smrti není v naší společnosti tak otevřeně přiznávána, ale jednou jsem prožila skutečný šok při následující zkušenosti. Musela jsem někam jet za jedním člověkem a v tom

místě měl majitel domu syna typu *puer aeternus*, který byl zcela pod matčiným vlivem. Byli to velmi prostí lidé. Měli pekárnu a syn vůbec nepracoval, jen se pohyboval v jezdeckém obleku. Byl to typický donchuánský typ, velmi elegantní, a zhruba každé čtyři dny měl novou dívku. Tento mladík se jednou šel koupat a vynesl svou přítelkyni do Curyšského jezera a v klasické situaci *halb zog sie ihn, halb sank er hin* („napůl ho stáhla, napůl se topil sám"), jak by řekl Goethe, oba zmizeli pod vodou. Dívku zachránili, ale když vytáhli z vody jeho, byl už mrtvý. Četla jsem o tom v novinách, ale když jsem se pak do toho domu vrátila, narazila jsem na matku, která byla vdovou, a vyjádřila jsem jí soustrast s tím, jak mě strašná nehoda zasáhla. Pozvala mě dál a zavedla mě do salonu, kde stála velká fotografie jejího syna na smrtelném loži, obklopená květinami, naaranžovaná jako hrdinova hrobka, a poznamenala: „Podívejte se na něj! Jak krásně vypadá ve smrti." Souhlasila jsem, a ona se pak pousmála a pravila: „No, raději ho budu mít takhle, než abych ho dala jiné ženě."

Velká matka z něj učinila předmět náboženského kultu, a on se pak stává mrtvým Tammúzem, Adonisem, Attidem, který nahrazuje obraz Boha. Je také ukřižovaným Kristem a ona je Pannou Marií, plačící pod křížem. Mít v životě takový archetypální význam je velkým zadostiučiněním. Žena není jen tou a tou, která přišla o syna při nehodě, nýbrž Velkou matkou, Pannou Marií, plačící u paty kříže – a to povyšuje i samotnou matku a dává jejímu zármutku hlubší smysl. Jestliže se s tím ztotožní nesprávně, pak to vypadá právě takto. To, co ta žena řekla, mě strašlivě šokovalo, ale pak jsem si řekla, že měla jen tu naivitu vyslovit nahlas, co si mnoho jiných myslí. Jako prostá žena to řekla na rovinu: „Bylo to tak lepší než ho dát jiné ženě." Jeho ženou byla *ona*! Zdá se mi, že něco podobného muselo být i v Saint-Exupéryho matce. Proč by jinak stále předjímala jeho smrt a předem nosila

černé závoje? Jako by od začátku věděla, že to tak skončí. Víme jen tolik, že tento strašný neosobní vzorec u ní zřejmě pronikl do osobního života. Saint-Exupéry měl na vědomé rovině bezpochyby pozitivní mateřský komplex, který vždy zahrnuje nebezpečí pohlcení nevědomím.

Je zajímavé, že Saint-Exupéry nám sděluje, že ten obrázek neustále nosí s sebou a ukazuje jej lidem, aby zjistil, zda mu rozumějí. Zdá se, že nebyl definitivně odsouzen, jako by mu pokus nalézt porozumění dával jistou naději. Kdyby jen našel někoho, kdo by se ho zeptal, co to vlastně kreslí, že je to nebezpečné a znamená to to a to! Hledal pochopení, pochopen však nebyl. Myslím, že kdyby se byl dostal do kontaktu s psychologií – ale možná je to ode mne až příliš optimistické –, dalo se s ním a s jeho problémem možná něco udělat, jelikož byl velmi blízek tomu, aby řešení našel sám. Tragédií však bylo, že žil v takovém francouzském prostředí, kde se žádné psychologické porozumění nevyskytovalo, a v takové atmosféře je přiblížit se nevědomí velmi těžké. Moderní francouzská civilizace je z různých místních a národních důvodů od nevědomí obzvlášť výrazně odříznuta, takže se patrně nikdy nesetkal s nikým, kdo by mu mohl naznačit, co se v jeho psyché odehrává.

Příběh pak přechází k *Malému princi*. Část, v níž Saint-Exupéryho letadlo havaruje na Sahaře, kde se s tímto malým princem setká, už jsme slyšeli. Budu tedy v textu pokračovat. Hlas řekl:

„Nakresli mi beránka…“

Vyskočil jsem, jako by do mne hrom uhodil. Dobře jsem si protřel oči. Pozorně jsem se podíval a spatřil jsem pravláštního človíčka, který si mě vážně prohlížel.

Toto je jeho nejlepší portrét, jaký se mi podařilo později nakreslit.

Má kresba ovšem není zdaleka tak půvabná jako model. Ale za to já nemohu. Dospělí mě odradili od malířské kariéry, když mi bylo šest let, a proto jsem se nenaučil kreslit nic jiného než zavřené a otevřené hroznýše. Udiveně jsem se díval na ten zjev. Považte jen, že jsem byl na tisíc mil od jakéhokoliv obydleného kraje. A můj človíček nevypadal, jako by zabloudil ani jako by byl na smrt unavený nebo vyhladovělý, polomrtvý žízní nebo na smrt vylekán. Vůbec nevypadal jako dítě ztracené v poušti, na tisíc mil daleko od nějakého obydleného kraje. Když jsem konečně byl schopen promluvit, řekl jsem mu:

„Ale… co tu děláš?"

A tu mi docela tiše, jako něco nesmírně vážného, opakoval:

„Prosím pěkně… nakresli mi beránka…"

Když stojíme před příliš velkou záhadou, neodvážíme se neuposlechnout. Ačkoli se mi to zdálo zde – na tisíce mil ode všech obydlených míst a v nebezpečí smrti nesmyslné, vytáhl jsem z kapsy list papíru a plnicí pero. Ale tu jsem si vzpomněl, že jsem studoval především zeměpis, dějepis, počty a mluvnici, a řekl jsem človíčkovi (trochu mrzutě), že neumím kreslit. Odpověděl mi:

„To nevadí. Nakresli mi beránka."

Poněvadž jsem nikdy nekreslil beránka, nakreslil jsem mu jednu z těch dvou kreseb, které jsem uměl. Obrázek zavřeného hroznýše. A užasl jsem, když jsem slyšel, jak mi ten človíček povídá:

„Ale ne, já nechci slona v hroznýši. Hroznýš je moc nebezpečný a slon zabere hodně místa. U mne doma je všechno malinké. Potřebuji beránka. Nakresli mi beránka."

Tak jsem tedy kreslil.

Díval se pozorně a řekl:

„Ne! Tenhle je už moc nemocný. Udělej mi jiného."

Nakreslil jsem tento obrázek.

Můj přítel se mile, shovívavě usmál:

„Ale podívej se… to není beránek, to je beran. Má rohy…"

Tak jsem kresbu znovu předělal.

On ji však zase odmítl jako ty předcházející:

„Ten je moc starý. Já chci takového, aby dlouho žil."

A tu, protože jsem ztratil trpělivost a protože jsem spěchal, abych se co nejdřív pustil do rozebírání motoru, načmáral jsem tuhle kresbu.

A prohlásil jsem:

„To je bedýnka. Beránek, kterého chceš, je uvnitř."

Ale byl jsem velice překvapen, když se obličej malého soudce rozzářil.

„Právě tak jsem to chtěl. Myslíš, že ten beránek bude potřebovat hodně trávy?"

„Proč?"

„Protože u mne doma je všechno malinké…"

„Jistě to postačí. Dal jsem ti docela malého beránka."

Sklonil se nad kresbu.

„No, není tak moc malý… Jé, podívej se, on usnul…"

A tak jsem se seznámil s malým princem.

Jelikož malý princ pouze klade otázky a nedává odpovědi, trvá Saint-Exupérymu nějaký čas, než zjistí, že sestoupil z hvězd a že žil na velmi malé planetě.

Toto zázračné setkání v poušti je ozvěnou skutečné autorovy zkušenosti. Jednou totiž s letadlem havaroval na Sahaře, ale nebyl sám jako v tomto příběhu, nýbrž s mechanikem Prévostem. Jelikož to od místa havárie k nejbližší oáze měli velmi daleko, cestou málem zemřeli žízní a ve chvíli, kdy je našel jeden Arab a dal jim napít vody ze své tykve, už měli halucinace. Později je zachránili druhové. V našem příběhu

je Saint-Exupéry sám; je bez mechanika, který by býval byl pozitivní stínovou postavou, a místo aby byl zachráněn tak, jak se skutečně stalo, setkává se s nadpřirozenem. Ke vzpomínce na skutečný život se tedy přidává archetypální fantazie, a tím vzniká bezvýchodná situace, jíž začíná většina mýtů a pohádek a která je výchozím bodem pro objevení nadpřirozeného a numinózního. V pohádkách se muž často ztratí v lese nebo na širém moři. To naznačuje psychologickou situaci, v níž vědomá osobnost dospěla na sám konec svých sil. Člověk se cítí zcela dezorientovaný, bez cíle a životního výhledu. V takových chvílích se nahromadí zablokovaná energie, a protože nemůže proudit do života, konsteluje nevědomé obsahy, které se mohou projevit jako nadpřirozená zjevení. Pokud vnitřní blokáda nabude na síle, mohou vzniknout halucinace; přinejmenším se silně aktivuje snový život, jemuž je třeba věnovat pozornost; jinými slovy, numinózní zjevení se začnou manifestovat ve snech. To se často stává tehdy, když se dosavadní forma života hroutí a je třeba řešit konflikt mezi vědomým přístupem k životu a nevědomými cíli.

Během skutečné havárie v poušti si Saint-Exupéry procházel životní krizí. Bylo mu něco přes třicet a létání ho už zcela neuspokojovalo, nedokázal však přejít k žádnému jinému povolání. Už tehdy míval záchvaty nervózní podrážděnosti, které dokázal prolomit jen tím, že přijal další letovou zakázku. Původně bylo pro něj létání skutečným povoláním, ale pomalu se z něj stával únik před čímkoli novým a neznámým, čemu nedokázal čelit. To se v životě stává často. Naše libido se chce přesměrovat k jinému cíli, a proto se stahuje ze staré činnosti, a jelikož se cítíme bezmocní, setrváváme ve staré činnosti často příliš dlouho. To znamená regresi a útěk před vlastními vnitřními pocity, které nám říkají, že bychom se měli obrátit k něčemu jinému. Neposlechneme-li tento nový proud energie, stane se často něco buď navenek, jako

například havárie u Saint-Exupéryho, nebo uvnitř, co člověku dá jasný signál.

Toto setkání s hvězdným princem má výraznou paralelu v islámské tradici. Je dokonce možné, že o ní sám Saint-Exupéry slyšel, vždyť tak dlouho na Sahaře pobýval a s řadou beduínů se přátelil. V 18. súře Koránu je slavný příběh Mojžíše v poušti s jeho služebníkem Josefem, který nese v koši rybu k jídlu. V určitém místě ryba zmizí a Mojžíš praví, že tam zůstanou, protože se něco stane. Náhle se objeví Chidr („zelenající se"). Je pokládán za prvního anděla Božího nebo prvního služebníka Alláhova. Je to jakýsi nesmrtelný průvodce hrdinů, který pak nějakou dobu putuje s Mojžíšem, ale říká mu, že ho Mojžíš nebude moci snést a o jeho činech bude chovat pochybnosti. A to se také skutečně stane, přestože ho Mojžíš ujišťuje, že mu bezvýhradně věří. Většina lidí zná příběh o tom, jak oba přijdou do jedné vesnice, kde Chidr navrtá lodě a způsobí, že se potápějí. Mojžíš protestuje a Chidr mu připomene, že sám předpověděl, že mu Mojžíš neporozumí. Později vysvětlí, že na lodě si dělali zálusk lupiči a že tím, že způsobil tuto menší pohromu, budou na lodích rybáři moci brzy znovu vyplout. Chidr jim tedy ve skutečnosti prokázal službu, ale Mojžíš byl samozřejmě příliš prostoduchý, než aby to pochopil. Mojžíš znovu slibuje, že o něm nebude pochybovat a nebude reagovat tak jednostranně rozumově. Poté potkají mladého muže, kterého Chidr zabije. Mojžíš se opět rozhořčí a ptá se, jak mohl něco takového udělat. Chidr se usměje a řekne, že ten mladík byl na cestě zavraždit rodiče a že pro něj bylo lepší zemřít, a tím si zachránit duši, než se stát zločincem. Tentokrát je Mojžíš už skutečně ochoten toto vysvětlení přijmout. Když se však potřetí stane něco podobného a Chidr způsobí zřícení zdi, jen aby odkryl skrytý poklad patřící dvěma sirotkům, Mojžíš znovu protestuje. Nakonec ho Chidr musí opustit.

Tento příběh, který Jung dopodrobna vyložil,[15] dokládá neslučitelnost vědomého racionálního ega s vnitřní postavou Já a s jejími záměry. Racionální ego se svými dobře míněnými úmysly a myšlenkami je ve vztahu k větší vnitřní osobnosti, Chidrovi, vedle. Tento slavný příběh má lidem přirozeně ukázat, že by o vlastním vědomém postoji měli být schopni pochybovat a vždy počítat s tím, že se z nevědomí přihodí něco zázračného. Máme zde stejnou situaci, protože se děje něco, co odporuje Saint-Exupéryho vědomým představám, jež mu říkají, že chce opravit motor a že nemá čas. Chce se zachránit pomocí starého stroje a není ochoten pokračovat v dětské hře s malým hvězdným princem. Na druhé straně je velmi významné, že malý hvězdný princ je jediný, kdo ihned porozumí kresbě krajty. Saint-Exupéry by z toho měl mít velkou radost a měl by vidět, že jde o jeho druhou stránku, která mu skutečně rozumí, o prvního společníka, který patří do *jeho* světa – do světa jeho dětství, po němž se mu tolik stýská. Je však netrpělivý a jen si pomyslí, že je to obtíž a že potřebuje dát do pořádku motor. A pak se stane něco klasického, totiž toto gesto netrpělivosti, které je pro *puer aeternus* tak typické. Když má něco vzít vážně, ať už ve vnějším, nebo ve vnitřním světě, učiní několik chabých pokusů a pak to netrpělivě vzdá. Moje zkušenost je taková, že analyzujete-li muže tohoto typu, nezáleží na tom, zda ho donutíte brát vážně vnější nebo vnitřní svět; to je nepodstatné, i když možná se to typ od typu liší. Důležité je jediné: aby u něčeho vydržel. Je-li to analýza, pak ji má podstupovat seriózně, brát vážně sny, žít podle nich, a pokud ne, pak má vážně brát zaměstnání a skutečně žít vnějším životem. Důležité je dělat něco důkladně,

15 Jung, *Archetypy a kolektivní nevědomí*, sv. 9/I, *Sebrané spisy*, § 243 a násl. V češtině ve *Výbor z díla II. – Archetypy a nevědomí*, Nadační fond Holar 2018, přel. Jan a Kristina Černí, Eva Bosáková; pozn. red.

ať je to cokoli. Velké nebezpečí, či neurotický problém, však spočívá v tom, že *puer aeternus*, neboli muž chycený do tohoto problému, má sklon dělat právě to, co zde dělá Saint-Exupéry: jednoduše to dát do krabice a v náhlém gestu netrpělivosti zaklapnout víko. Proto takoví lidé najednou říkají, že mají jiný plán. Že tohle není to, co hledali. A dělají to, kdykoli se objeví obtíže. Nebezpečí nespočívá v tom, co dělají, nýbrž v tomto neustálém přepínání. Zde Saint-Exupéry bohužel, a přece tak typicky, právě v tomto rozhodujícím okamžiku přepíná jinam.

V malém princi tedy Saint-Exupéry nalezl někoho, kdo rozumí jeho kresbě krajty a slona, kterého pozřela. Jelikož tu není žádné rozuzlení, žádné řešení konfliktu, naznačuje už tento krátký úvod tragický konec knihy i Saint-Exupéryho vlastní smrt. V mýtech se hrdina, kterého pozřel drak, velryba nebo had, pokouší osvobodit. Jestliže tedy v Saint-Exupéryho popisu kresby není žádné rozuzlení, jde o symbolický náznak, že je v něm od samého počátku cosi v zásadě slabého nebo zlomeného. Je v něm něco, co fatálnímu aspektu nevědomí nedokáže uniknout.

Saint-Exupéry mluví poněkud ironicky o světě dospělých a dospělácích, kteří se sami berou vážně, a přitom se zabývají maličkostmi. Že sám měl podobné rysy, ukazují životopisy zcela jasně. Generál Davet, jeden z jeho vojenských nadřízených, o něm říká: „Byl to muž bezúhonný, ale se zálibou pro dětinské radosti, které někdy překvapovaly, a měl nevysvětlitelné záchvaty plachosti tváří v tvář administrativní zatvrzelosti; ta pro něj vždy zůstávala jeho *bête noire*." Jiné životopisy uvádějí, že lidi, kteří se s ním setkali, trochu zklamal, protože to byl tak trochu pozér; budil dojem, že neustále hraje nějakou roli a že není osobností tak docela autentickou. Tento sklon uchylovat se k překvapivě dětinským radostem není jen symptomem problému *puer aeternus*, nýbrž patří i k tvořivé osobnosti.

Tvořivost předpokládá ohromnou schopnost být sám sebou, nechat se unášet, protože nemůže-li člověk být spontánní, nemůže být skutečně tvořivý. Proto většina umělců a jiných tvořivých lidí má normální a ryzí sklon ke hře. Jde také o velké uvolnění a prostředek zotavení po vyčerpávajícím tvůrčím úsilí. Připsat tento rys pouze Saint-Exupéryho povaze *puer aeternus* tedy nemůžeme; může rovněž souviset s tím, že byl umělcem.

Davetovy popisy Saint-Exupéryho neschopnosti jednat s úředníky a jeho strachu z lidí v administrativních pozicích jsou důležité v souvislosti s motivem ovce, o němž nyní musíme pojednat. Právě ovcemi jsou pro člověka v úřadě ostatní lidé. Jakmile stojíme před někým v úředním postavení, stáváme se ovcemi. Pro něj jsme jen číslem a úředníci v nás přirozeně tento pocit vyvolávají. Jde o moderní problém zdrcující moci státu, problém znehodnocení jednotlivce. Vzpoura, kterou většina lidí cítí proti redukci na úroveň ovce ve stádě, se neomezuje jen na *puer aeternus*, je v ní totiž něco skutečného a oprávněného. Každý, kdo v sobě tento problém nevyřešil – totiž do jaké míry musí přijmout skutečnost, že je jen jedním z mnoha, a do jaké míry je jednotlivcem s právem na individuální zacházení –, bude mít vůči tomu, co Davet označuje jako *vojenskou zatvrzelost*, takto komplexní reakci. Není to tedy jen Saint-Exupéryho problém, nýbrž velký problém celé křesťanské civilizace. Ve Francii však nabývá specifické podoby, protože Francouzi mají sklon coby jakýsi protest proti veškeré administrativě projevovat přehnaný individualismus. Od první světové války ve Francii pozorujeme sklon revoltovat a být negativní vůči všemu, co souvisí s tlakem státu. Zašlo to dokonce tak daleko, že mnozí lidé tu komunismus volí ne coby svůj skutečný světonázor, ale prostě jako demonstraci proti existujícímu řádu. Tím vykazují infantilní postoj k problému společenské a kolektivní odpovědnosti

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Puer aeternus*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.